

ANDREU MAYAYO I ARTAL

RECUPERACIÓ DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA O REPARACIÓ MORAL DE LES VÍCTIMES?

En els primers anys de la Transició, la Guerra Civil era un fet del present, no del passat, i planava com un espectre en l'atmosfera pública i familiar. Durant quaranta anys, els vencedors havien imposat les seves raons i condemnat al silenci els perdedors. A partir de la mort de Franco, més enllà de la vindicació política i ideològica, es va desfermar una demanda social interessada a saber què havia passat, de debò. En aquest context, molts estudiants compromesos políticament vam optar per la història seduïts per la seva funció d'higiene democràtica o, com dèiem els del morro fort, d'arma de combat. Un crit d'ordre, però, s'enlairava pregoner més enllà de l'acadèmia: «Recuperem la nostra història». Mai Clío no va tenir tants admiradors i els historiadors professionals un prestigi social més gran, fins i tot amb una pàtina heroica, com els nous prometeus que arrencaven les fonts documentals de les urpes dels botxins i aportaven les dades per farcir la visió dels vençuts. Ras i curt: en aquests anys s'iniciaran una pila de tesis i tesines que tindran com a objecte historiogràfic la República i la Guerra Civil. Així mateix, Josep M. Solé Sabaté, amb Joan Villarroja, serà el pioner a Espanya en la recerca de la repressió franquista.

L'any 1976 l'editorial La Gaia Ciència i Edicions 62 van publicar un projecte ambiciós, dirigit per Anna Sallés –esperonada, al seu torn, per l'editora Rosa Regàs–, de recopilació documental amb el títol ben simptomàtic de «Recuperem la nostra història». Tot plegat, dotze fascicles de gran format referits al període republicà, des de la proclamació de la República, de la mà del president de la Generalitat a l'exili Josep Tarradellas, fins a l'ocupació militar de Catalunya, descrita per un dels referents més destacats de l'antifranquisme, Josep Benet. Les promotores deixaven ben palesa la finalitat d'aquesta col·lecció: «Recuperar la nostra història no és un exercici nostàlgic: és un exercici necessari per a poder entendre el present. Recuperar la nostra història és una forma de cercar, en el passat, instruments per a incidir en el present i modificar el futur [...] Recuperar aquesta història és recuperar la memòria popular, fer el viatge als orígens, a les fonts. Com diu Raimon: «Qui perd els seus orígens perd identitat».

La cita final, que cantava Raimon en una de les cançons més emblemàtiques de l'època, *Jo vinc d'un silenci*, era d'un poema de Salvador Espriu. Una cita manllevada també per una secció, presentada com la voluntat de «Recuperar la nostra història», de la revista *Juventut*, el portaveu de la Joventut Comunista de Catalunya (els joves del PSUC), que va sortir el febrer de 1977 amb una tirada de 10.000 exemplars. Molts anys abans que Benito Bermejo, en llibre, o Llorenç Soler, en documental, ens parlessin de Francesc Boix, Emili Peydró (el primer director de *Juliol*, el periòdic de la joventut, editat per la JSUC, l'any 1936) ens explicava des de les pàgines de *Juventut* qui era aquell fotògraf que va acusar els jerarques nazis en el procés de Nuremberg.

El mes d'octubre de 1976, a l'aixopluc d'un PSUC encara il·legal, sortia al carrer la revista *Arreu*. En la concepció d'aquest setmanari d'informació general, la història tindrà una presència central a través d'una secció fixa anomenada «Memòria Popular». Jesús Maria Rodés, responsable de la secció, justificava el títol perquè *Arreu* no era una revista d'història tot i que volia deixar palesa la seva vocació de representar els interessos populars tot vindicant la identitat col·lectiva, nacional (catalana) i de classe (obra, és clar). En el número zero, del qual es van distribuir gratuïtament 80.000 exemplars, Josep Benet escriurà un llarg article sobre un dels temes que l'han acompanyat fins avui: la detenció, el judici i l'execució de Lluís Companys.

Val la pena esmentar alguns dels articles per subratllar l'interès no tan sols del període dels anys trenta, sinó també del franquisme. En aquest sentit, els historiadors Enric Ucelay Da Cal i Borja de Riquer es referiran als catalans de Burgos, Leandre Colomer al judici de Joan Comorera i Fèlix Fanés a la vaga dels tramvies del 1951. Altres temes seran: la “caiguda” dels 80 (la detenció massiva de militants del PSUC l'any 1946, que acabarà amb l'afusellament, el 1949, de quatre dirigents), l'assemblea lliure de la Universitat de l'any 1957, la Caputxinada del 1966 o bé l'execució de Salvador Puig Antich. Amb aquest mateix títol, *Memòria Popular*, el circuit català de RTVE va emetre un programa de gran acceptació per part de l'audiència, presentat per Salvador Alsus, amb l'assessorament de l'historiador Joan B. Culla.

El professor Santos Juliá ens recorda que aquests anys són l'època daurada de les revistes específicament dedicades a la història, amb noves capçaleres (*Historia 16*, *Tiempo de Historia*) i desenes de milers d'exemplars venuts. A Catalunya neix *L'Avenç*, com a mascaró de proa del que alguns han etiquetat com «front-populisme historiogràfic». Més enllà de les etiquetes, *L'Avenç* va omplir una demanda social amb un producte rigorós però no acadèmic. En els primers números d'aquesta revista, dirigida entre altres per Ferran Mascarell, trobem un article de Josep M. Solé Sabaté sobre la repressió del maquis.

També les editorials, existents o de nova creació, van contribuir a satisfer la fam de coneixement històric. Jaume Sobrequés, primer catedràtic d'Història de Catalunya, futur senador de l'Entesa de Catalans i actual director del Museu d'Història de Catalunya, va crear un nou segell editorial: Undàrius. El primer llibre, amb el títol *L'Onze de Setembre a Catalunya*, va sortir coincidint amb la diada de Sant Boi. En les primeres setmanes se'n van vendre 20.000 exemplars, tot un rècord. La primavera de 1977, coincidint aquest cop amb Sant Jordi, es publicava *Els catalans als camps nazis*, de la periodista Montserrat Roig, un dels primers llibres que parlaven sense embuts de l'experiència de l'univers concentracionari creat pel III Reich. El llibre, esperonat per Josep Benet, havia estat inspirat per la novel·la de Joaquim Amat-Piniella *K.L. Reich* (1963) i va ser pioner no tan sols per nosaltres els catalans o els republicans espanyols sinó per molts col·lectius, deixant de banda els jueus, que van partir les conseqüències dels camps de concentració i d'extermini.

L'obra de la Montserrat Roig va ser un èxit editorial i un esdeveniment social. De vegades, la presentació del llibre anava precedida dels documentals sobre els camps comentats per Joan Pagès i altres supervivents aplegats en l'Amical de Mauthausen. D'aquesta època daten les associacions diverses d'expresos polítics, antics guerrillers i combatents republicans. Moltes persones van decidir sortir de l'armari i buidar el pap. De cop i volta, els locals oberts de feia poc d'organitzacions polítiques i sindicals s'omplien de vells que recordaven la seva militància juvenívola durant els anys trenta. El IV Congrés del PSUC, celebrat l'octubre de 1977, va aprovar la formació de l'Arxiu Històric del PSUC, en un intent de recopilar i conservar tot tipus de fonts documentals vinculades al partit i als moviments socials que va impulsar. El mateix PSUC va organitzar un homenatge als

militants que van donar la vida per la llibertat al Palau de Congressos de Barcelona, el 24 de maig de 1980. Les diverses intervencions van ser editades en un opuscle, amb un dibuix d'Antoni Tàpies i un poema de Joan Brossa. El títol era prou allisonador: *U no és ningú*. Encara més, el PSUC (i ara ICV) cada any s'ha congregat al Fossar de la Pedrera per fer l'ofrena floral als darrers afusellats del PSUC, el febrer de 1949.

Amnistia no vol dir amnèsia

L'1 d'abril del 1939 no es va acabar la guerra sinó que va començar la victòria. La divisió entre vencedors i vençuts va perdurar fins al final de la dictadura i és un dels factors constitutius de la naturalesa del franquisme. En aquest sentit, la lluita per l'amnistia esdevindrà el factor clau de la cultura política antifranquista, que esperonarà la solidaritat i la mobilització social. D'aquí la importància del manifest subscrit, l'any 1956, conjuntament pels fills dels vencedors i dels vençuts i l'adopció, el mateix any, per part dels comunistes espanyols (i catalans) de la política de Reconciliació Nacional. Veiem com ens ho explica Gregorio López Raimundo, en l'acte d'homenatge a les víctimes del PSUC suara esmentat: «La adopción de la política de Reconciliación Nacional, en 1956, cuando ni la Iglesia católica se había pronunciado a su favor, fue decisiva para abrir nuevas posibilidades a la lucha antifranquista y a la propia organización del Partido [...] destaco aquí los orígenes

Agustí Centelles,
El president Francesc
Macià davant el
monument de Casanova,
Barcelona, 11 de
setembre de 1933

y la significación de la política de Reconciliación nacional para dejar constancia explícita de que nuestro homenaje a la memoria y al ejemplo de los militantes del PSUC caídos en la lucha contra la dictadura es ajeno a cualquier idea de venganza o de añoranza de la violencia».

La Llei d'amnistia aprovada pel Congrés del Diputats el 14 d'octubre de 1977 ha estat interpretada en clau de llei de punt final a l'espanyola, és a dir, d'impunitat per als responsables de les violacions dels drets humans comeses durant la llarga dictadura. La renúncia de les forces democràtiques a exigir responsabilitats penals ha estat identificada, així mateix, com una voluntat expressa d'esborrar el passat. Anem a pams. En primer lloc, la Llei d'amnistia és conseqüència dels resultats electorals de les primeres eleccions del 15 de juny de 1977, a proposta de les forces democràtiques i d'esquerres. Abans hi havia hagut l'autoamnistia del 1939 a benefici dels addictes al Glorioso Movimiento Nacional, mesures de gràcia, indults, rehabilitacions o prescripcions. Des del punt de vista jurídic, l'amnistia aplega tant les persones que han estat objecte d'instrucció o no, condemnades o no, sancionades o no, que han complert la pena o no, i –aquest és el tret diferencial– considera que els fets imputables no eren delictius. Ras i curt: no hi ha perdó perquè no hi ha delictes, perquè mai no hauria d'haver estat considerat delictes. Així, doncs, els beneficiaris poden exigir la seva rehabilitació i fins i tot una indemnització pels danys econòmics ocasionats. D'aquesta manera molts mestres van ser rehabilitats i, en alguns casos, van demanar el reingrés al cos del magisteri.

La Llei d'amnistia només va tenir dos forats negres: els militars de la Unió Militar Democràtica i les persones acusades d'haver col·laborat en una interrupció voluntària de l'embaràs. L'any 1977, l'Exèrcit i l'Església encara eren dos poders fàctics prou poderosos com per imposar la seva visió particular al conjunt de la societat.

L'amnistia tancava, jurídicament, la divisió entre vencedors i vençuts que havia regnat durant quaranta anys. A diferència d'altres països on els aparells d'estat han practicat la guerra bruta, el franquisme la va practicar amb totes les garanties de l'Estat. Mentre a l'Argentina els botxins de les mares es quedaven els fills per donar-los, sota mà, a oficials de l'Exèrcit, el franquisme legalitzava a través del BOE el robatori dels infants dels vençuts perquè els reeduquessin famílies catòliques, apostòliques i romanes. L'amnistia posava fi a una guerra civil i no tan sols a una llarga dictadura. L'amnistia era el progra-

ma d'aquells que oferien un projecte de convivència col·lectiva per a tothom. De la mateixa manera que, mentre la dictadura procura per una part o fracció de la societat, la democràcia és, per definició, un projecte de benestar col·lectiu.

Avui hi ha veus que, després de desqualificar la Llei d'amnistia com a llei de punt final, que va atorgar impunitat als botxins, expressen el desig ucrònic d'una mena de tribunal de Nuremberg. Deixen de banda el fet que Nuremberg ens enlluerna i no ens deixa veure la tímida depuració que van patir col·laboradors lleials del règim nazi. El mateix jutge que va sancionar les lleis racials l'any 1938 a Itàlia, a principis dels anys cinquanta ocupava el màxim càrrec de la judicatura italiana. Plantejar, doncs, allò que s'hagués hagut de fer és un brindis al sol o, si més no, un anacronisme. En tot cas, convé subratllar que cap força política de l'època no va plantejar redactar una nova llei de responsabilitats polítiques, una Causa General a l'inrevés, i retroactiva al 1936. Només alguns programes polítics i electorals del 1977 feien constar la necessitat de depurar els elements feixistes dels Cossos i Forces de Seguretat de l'Estat.

Hi ha, finalment, una altra interpretació segons la qual els polítics de la Transició no sabien el que votaven o bé les conseqüències negatives, respecte als torturadors, de la Llei d'amnistia. Ras i curt: eren ingenus o, pitjor, estúpids. El diputat comunista Josep Solé Barberà, que s'havia fet un tip de defensar detinguts al Tribunal d'Ordre Públic, explicava sovint com es va haver de quadrar en reunions d'advocats i en comunicacions amb presos per imposar la necessitat d'una llei d'amnistia, tot seguint el raonament expressat més amunt per Gregorio López Raimundo. El senador Josep Benet, portaveu de l'Entesa dels Catalans, va defensar la proposició no de llei de l'amnistia amb uns arguments d'aquells que han patit, que saben perdonar i que volen construir una societat sense exclusions. No és un tema moral, sinó profundament polític. La superació de la divisió, de debò, significava la liquidació de la cultura política del franquisme.

El mateix Josep Benet pregonava en una intervenció al Senat, el 30 de maig de 1978, el desig que hi hagués una única Associació de Mutilats de la Guerra Civil: «no habrá democracia en este país hasta que no exista una auténtica reconciliación, y la auténtica reconciliación debe fundamentarse precisamente en la reconciliación sincera entre los que combatimos un día en uno y otro bando». Ben aviat, els integrants de la

lleva del biberó van obrir les portes de la seva associació i els dinars de germanor a “biberons” que van combatre a l'altre costat de la trinxera.

Reparació moral de les víctimes

El problema no és la Llei d'amnistia, l'anomenada amnèsia col·lectiva, sinó el fracàs en el reconeixement moral de les víctimes, que va més enllà del marc jurídic, per part dels poders públics. Ni els governs de CiU, a partir del 1980, ni del PSOE, a partir del 1982, van endegar polítiques concretes de reconeixement i reparació moral de les víctimes republicanes de la guerra civil i del franquisme. Més valia, deien, no reobrir ferides, sense pensar que les ferides estaven d'antuvi mal tancades. La intenció podia ser bona, insistien, però les conseqüències funestes, ja que alimentaven uns sentiments de rancúnia i de revenja. Els governs de Jordi Pujol i Felipe González van optar per continuar amb el relat imposat en els darrers anys del franquisme, quan es va parlar de la guerra com una tragèdia col·lectiva on tothom va ser culpable. Millor, doncs, no parlar-ne i apostar, sense embuts, per l'oblit. Aquest ha estat, tal com ja ho va explicitar fa una pila d'anys el periodista Gregorio Morán, el preu de la Transició, que ha hipotecat la nostra cultura democràtica.

La presentació del meu primer llibre, fruit de la tesi de llicenciatura, va coincidir amb el cinquantè aniversari de l'inici de la Guerra Civil. Era l'any 1986 i el llibre es titulava *La Conca de Barberà 1890-1939: de la crisi agrària a la guerra civil*. El Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, editor de l'obra, va voler lligar la presentació del llibre amb un acte d'homenatge als soldats republicans de la comarca, que consistia a lliurar un diploma acreditatiu del seu pas per l'Exèrcit Popular. Centenars de persones van omplir de gom a gom el Teatre Principal de Montblanc, engalanat per a l'ocasió amb una bandera republicana. Moltes persones van sol·licitar, amb llàgrimes als ulls, el diploma per a un familiar ja desaparegut i, la diada de l'homenatge, el van passar a recollir vestits de festa major. CiU governava a la majoria d'ajuntaments de la comarca i era de llarg la primera força política electoral. Doncs bé, CiU va decidir ignorar l'acte d'homenatge i pressionar els seus càrrecs públics perquè no hi fessin acte de presència. L'argument era que no convenia remoure les cendres perquè les brases encara (cinquanta anys després) estaven calentes. Tanmateix, no es tractava de cap homenatge a les víctimes, en l'accepció de morts per la violència política, sinó simplement de reconeixement

a unes persones –d'altra banda la pràctica totalitat de les lleves corresponents– que van fer la guerra, sovint per obligació, amb l'Exèrcit Popular. Ningú als Estats Units no s'escandalitza per la presència en establiments públics de la bandera de la Confederació (dels estats del Sud), ni tan sols en les mateixes casernes de les Forces Armades. Tot amb tot, els convergents van optar per fer cas als sentiments d'una part de la població que encara no havia fet net amb la guerra i veia en els símbols republicans la raó de la seva dissort.

No es mogueu de la Conca de Barberà, ja que ens permet introduir un altre exemple prou allisonador. Solivella és el municipi català amb l'índex més elevat d'afusellats d'una banda i de l'altra. En aquest poble, durant la Transició, la guerra no tan sols era un record ben viu sinó que es respirava a cada moment. Amb els pas dels anys, l'Ajuntament va tenir la pensada de substituir la làpida dels «Caídos por Dios y por España», farcida de noms, per una altra en què només figurés la inscripció «A tots els caiguts, 1936-1939». La intenció, ben segur, era bona, però la neurosi dels vençuts de la guerra estava a flor de pell i van protestar per l'oblit dels seus morts, la majoria afusellats a partir del 1939.

La primera tasca que cal fer, doncs, és identificar molt bé les víctimes. El 17 de setembre de 2005, l'Ajuntament de Roses inaugurava un monòlit en record de les víctimes del franquisme. El mateix dia, Josep M. Fradera posava el crit al cel, en un article publicat al diari *El Punt*, per la marginació de les víctimes de la violència desfermada arran del cop d'Estat militar frustrat del juliol del 1936. Ara, trenta anys després de la mort de Franco i gairebé setanta després de l'inici de la Guerra Civil, es queixaven els altres, a l'inrevés del

Agustí Centelles,
El president Lluís Companys a la diada de la Joventut, Sant Cugat del Vallès, octubre 1934

cas solivellenc, i es dolien per no veure's reflectits en el monòlit municipal. Fradera defensava la tesi que l'Ajuntament de Roses havia perdut una bona oportunitat per reconciliar les víctimes de la violència republicana i de la violència franquista. Més enllà de les implicacions personals (assassinat del besavi i l'avi inclòs, l'estiu de 1936), la proposta de l'historiador Fradera és similar a la defensada, de tant en tant, pel president de la Generalitat, Pasqual Maragall, respecte a convertir el Fossar de la Pedra de Montjuïc en un memorial de les víctimes dels dos bàndols de la Guerra Civil.

Podem compartir, amb Fradera, i Maragall, la necessitat que les víctimes de la violència de la rereguarda republicana no siguin ni oblidades ni menyspreades. Totes les víctimes, doncs, han de merèixer respecte i, fins i tot, empatia pel dolor dels seus familiars i amics. Tanmateix, no totes les víctimes de la Guerra Civil han tingut el mateix tractament ni ho han estat per la mateixa causa. Fradera reconeix l'abús de reconeixement públic que el franquisme va fer de les "seves" víctimes i l'oblit punyent de les altres. Per això proposa, amb més bona fe que criteri, no caure en el mateix error a l'inrevés, i aconseguir la reconciliació a través de les víctimes.

Aquesta és, insistim, una proposta moralment irreprotxable però políticament incorrecta. La memòria pública ha de saber respectar el dol de tothom, però alhora la memòria democràtica exigeix una explicació del perquè de cada víctima. Ras i curt: no són el mateix les víctimes fruit de la violència dels anomenats, pel mateix Fradera, "incontrolats", que la repressió sistemàtica i duradora exercida per una institució militar o estatal. Uns i altres poden estar junts al cementiri, però difícilment poden compartir un mateix monòlit commemoratiu. No crec que Fradera avalés la conversió del Valle de los Caídos en el memorial de tots els morts de la Guerra Civil. Seria, ben segur, un sarcasme, del qual ja en va donar proves el mateix règim franquista en traslladar, sense identificar, cadàvers dels vençuts exhumats de fosses comunes. Respecte al Valle de los Caídos, només hi ha dues opcions: la seva desaparició o bé l'explicació de la naturalesa i finalitat del monument, talment com si fos un camp d'extermini nazi. No és bo, doncs, barrejar víctimes en monòlits i espais públics commemoratius, d'aquest període o d'altres. Al Fossar de les Moreres, per exemple, tampoc no s'hi enterren tots els catalans que van morir en el setge i l'assalt de la ciutat de Barcelona l'any 1714. Em refereixo, és clar, als partidaris de Felip V, però també a Rafael Casanova.

Si donéssim per bons l'argument i la proposta de Fradera, ¿com ens hauriem de prendre les beatificacions, dels capellans i religiosos morts durant la Guerra Civil, impulsades per l'Església catòlica? Hauriem de criticar, doncs, la insistència en el martirologi dels religiosos com un entrebanc a una política de reconciliació? A parer meu, l'Església té tot el dret, com el F.C. Barcelona, a recordar les seves víctimes i el deure d'identificar els seus botxins, si més no, per saber-ne les raons. No hi ha víctimes sense botxins i la identificació, i classificació, de les víctimes ens ajuda a reconèixer els botxins. La impunitat dels botxins és un insult a les víctimes i als principis que han de regular la convivència col·lectiva. Les comissions de la veritat, constituïdes en diversos països que han deixant enrere experiències traumàtiques de dictadures i violacions sistemàtiques de drets humans, tenen com a finalitat facilitar el perdó dels botxins no a través de l'oblit, ans al contrari, del reconeixement de la culpa i el penediment més sincer. Entre nosaltres, encara viuen botxins i una pila de col·laboradors de la dictadura, que ni tan sols han tingut la decència de demanar perdó a les seves víctimes.

La impietat dels vencedors

Sóc del parer, com Lluís Quintana, que més problemàtic que la impunitat dels criminals és l'oblit de les víctimes, la manca de reparació moral dels que han patit de valent. Quintana utilitza el relat homèric de la *Iliada* per vindicar la compassió civil pels vençuts en un exemple que, dissortadament, ha servit per esperonar l'anomenada recuperació de la memòria: les fosses comunes. La premissa de qualsevol reconciliació o, si més no, de convivència és el reconeixement al vençut d'enterrar dignament els seus morts i respectar el seu dol. En el penúltim cant de la *Iliada*, els troians es desesperen, ja no per la mort d'Hèctor, sinó perquè no el poden enterrar degudament. Zeus es compadeix de Príam, rei de Troia i pare d'Hèctor, i, a través d'Iris, la missatgera, li proposa que vagi tot sol al campament d'Aquil·les i que humilment li demani permís per emportar-se el cadàver del seu fill.

Quintana s'atura en el qualificatiu pietós («no és un impiu») amb què Iris es refereix a Aquil·les per convèncer Príam. Pel filòleg, l'adjectiu "pietós", la devoció a les coses santes, és molt més restrictiu que el substantiu "pietat", que també expressa un sentiment de dolor que suscita la desgràcia dels altres. En aquest sentit, amb el pas del temps, per cobrir aquest

àmbit laic de la pietat s'ha imposat el substantiu compassió i l'adjectiu compassiu.

Tornem al relat homèric, de la mà de Quintana, per veure el dubte que plantegen a Aquil·les l'actitud i la demanda de Príam. L'heroi dels aqueus està furios per la mort del seu amic, i potser amant, Patrocle a mans d'Hèctor i ha jurat venjar-lo matant Hèctor, vexant el seu cadàver i, cosa que és pitjor, impeding que pugui ser enterrat pels seus. Príam s'humilia, li besa les mans, i aconsegueix que Aquil·les és compadeixi del seu dolor i li lliuri el cadàver d'Hèctor. Al guerrer grec no el mou la crueltat sinó el dolor, que li permet reaccionar quan veu Príam que, almenys, pateix tant com ell. Quintana veu en aquest episodi no un cant contra la guerra i la violència sinó contra la recança dels vençuts i la impietat dels vencedors: «la compassió i la humilitat seran sempre els últims referents, allò que ens farà homes entre els homes».

No sabem si Manuel Azaña va fer la mateixa lectura d'aquest cant homèric, però és el que traspua el seu famós discurs a l'Ajuntament de Barcelona, en el segon aniversari del conflicte bèl·lic, titulat, no endebades, *Paz, Piedad y Perdón*. El president de la República espanyola s'humiliava, però el *Caudillo* no es compadia. Malgrat el fervor religiós aparent del franquisme, les autoritats militars, civils i religioses van palesar una manca de compassió per les víctimes esfereïdora.

Després del fum dels crematoris dels camps d'extermini nazis o dels cadàvers llençats al mar des dels helicòpters durant les dictadures argentina i xilena, que van commoure l'opinió pública internacional, ¿com s'expliquen els entrebancs a l'exhumació dels cadàvers de les fosses comunes, fruit de la violència política durant la Guerra Civil espanyola, la seva identificació i el seu lliurament als familiars perquè els enterrin dignament i puguin acabar, per sempre més, amb l'angoixa insuportable de no saber on són els éssers estimats, encara que tinguem la certesa del seu traspàs? La recuperació d'aquests cadà-

© VEGAP

vers és una qüestió de dignitat i justícia però sobretot d'Estat, si volem tancar les ferides obertes de la Guerra Civil.

Escollar, doncs, les víctimes, incorporar-les de bell nou a la comunitat i plasmar el seu dolor en la memòria pública és un bona proposta terapèutica per superar la neurosi, individualment i col·lectiva, i injectar vitamines a una cultura democràtica espanyola força anèmica. Ha passat massa temps per constituir comissions de la veritat a casa nostra. La majoria de les víctimes, de la guerra i dels anys quaranta, ja no són entre nosaltres o bé hi són mancades de facultats. En aquest sentit, la història ens pot servir per recuperar la veu de moltes víctimes. No cal perdre temps en la petició de revisar els consells de guerra o d'obrir fosses a tort i dret, sinó en fer avançar el nostre coneixement d'un passat que encara ens acompanya com un espectre en la vida present. A tot estirar, hauríem de fer cas a Josep Benet i avalar la proposta d'un tribunal internacional d'historiadors per certificar el genocidi del franquisme. ■

Agustí Centelles,
Arribada del president Lluís Companys del penal de Santa Maria, Barcelona, 1 de març de 1936

Andreu Mayayo i Artal
Universitat de Barcelona

NOTA

Aquest text és una versió reduïda de la conferència «Amnèsia o neurosi? El record traumàtic de la repressió franquista durant la Transició política (1975-1982)» pronunciada dins el Col·loqui de Tardor dedicat a la *Història i Memòria. El franquisme i els seus efectes als Països Catalans*, organitzat pel Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles i la Universitat de Girona, que va tenir lloc els dies 11, 12 i 13 de novembre de 2005.

PER SABER-NE MÉS

Paloma AGUILAR, *Memoria y olvido de la Guerra Civil*, Madrid: Alianza, 1996.

Alexandra BARAHONA DE BRITO i Paloma AGUILAR (eds.), *Las políticas hacia el pasado: juicios, depuraciones, perdón y olvido en las nuevas democracias*, Madrid: Istmo, 2002.

Gregorio MORÁN, *El precio de la Transición*, Barcelona: Planeta, 1991.

María Inés MUDROVICIC, *Historia, narración y memoria. Los debates*

actuales en filosofía de la historia, Madrid: Akal, 2005.

Lluís QUINTANA, *Més enllà de tot càstig*, Barcelona: Icària, 2004.